

Гірченко Т. Д.

*к.е.н., доцент, директор Інституту магістерської та післядипломної освіти
Університету банківської справи Національного банку України
(м. Київ), Україна; e-mail: td@ubs.gov.ua*

Стороженко О. О.

*к.е.н., доцент, Інститут магістерської та післядипломної освіти Університету банківської
справи Національного банку України (м. Київ), Україна; e-mail: 9650120@ukr.net*

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

Анотація: У статті проаналізовано вплив світової фінансової кризи на процеси, що пов'язані з рухом капіталу, основні тенденції діяльності іноземних банків в Україні, динаміку поширення іноземного капіталу в Україні за останнє десятиріччя, структурні зміни конкурентного середовища у банківському секторі, зміну структури ринку банківських послуг, розподіл банків з іноземним капіталом за країною походження капіталу, причини виходу іноземного капіталу з країни у посткризовий період. У результаті проведеного дослідження запропоновано можливі напрями формування конкурентоспроможності вітчизняних банків під впливом іноземного капіталу.

Ключові слова: банківська система, іноземний капітал, конкуренція, конкурентоспроможність банку, конкурентне середовище.

Формул: 0; рис.: 4, табл.: 2, бібл: 8

Girchenko T. D.

*PhD in Economics, docent, Director of the Institute of Masters and Postgraduate Studies of the
University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv), Ukraine*

Storozhenko O. O.

*PhD in Economics, docent, Institute of Masters and Postgraduate Studies of the University of
Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv), Ukraine*

THE RESEARCH OF INFLUENCE OF THE FOREIGN CAPITAL ON THE COMPETITIVENESS OF DOMESTIC BANKS

Summary: The article provides an analysis of the impact of the global financial crisis on the processes associated with the movement of capital and the main trends of foreign banks in Ukraine. The author investigates the dynamics of the expansion of foreign capital in Ukraine over the last decade, structural changes in the competitive environment in the banking sector, banking market restructuring, distribution of banks with foreign capital by the country of origin equity, reasons of foreign capital outflow from the country in the post-crisis period. Moreover, the article provides a comparative analysis of the structure, level and rate of expansion of foreign bank capital in Central and Eastern Europe. As a result, the author determines the effects of the expansion of foreign banks due to increasing levels of competition and efficiency of the banking system, the role of foreign banks in shaping the competitiveness of the domestic banking sector in Ukraine, suggests possible lines forming the competitiveness of domestic banks under the influence of foreign capital.

Keywords: Banking system, foreign capital, competition, competitiveness of the bank, competitive environment.

Formulas: 0; Fig.: 4, tabl.: 2, bibl. 8.

JEL Classification: E 22, E 50, F 21, G 24, G 31, G 21

Girchenko T. D.

*к.э.н., доцент, директор Института магистерского и последипломного образования
Университета банковского дела Национального банка Украины (г. Киев),
Украина; e-mail: td@ubs.gov.ua*

ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ ИНОСТРАННОГО КАПИТАЛА НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ БАНКОВ

Аннотация. В статье проанализировано влияние мирового финансового кризиса на процессы, связанные с движением капитала, основные тенденции деятельности иностранных банков в Украине, динамику распространения иностранного капитала в Украине за последнее десятилетие, структурные изменения конкурентной среды в банковском секторе, изменение структуры рынка банковских услуг, распределение банков с иностранным капиталом по стране происхождения капитала, причины выхода иностранного капитала из страны в посткризисный период. В результате проведенного исследования предложено возможные направления формирования конкурентоспособности отечественных банков под влиянием иностранного капитала.

Ключевые слова: банковская система, иностранный капитал, конкуренция, конкурентоспособность банка, конкурентная среда.

Формул : 0; рис. 4 , табл . 2 , библи 8

Вступ. Наявність в економіці будь-якої країни значних обсягів іноземного капіталу є ознакою макроекономічної стабільності та високого рівня довіри інвесторів. Але за останні 2 роки частка іноземного капіталу в банківській системі України знизилася на 7,9%. Так, на початок 2014 р. за офіційними даними НБУ частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків складала 34% на противагу даним початку 2012 р., коли частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків досягла максимального значення і складала 41,9%.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних питань експансії та впливу іноземного капіталу на банківські системи присвячено роботи таких зарубіжних учених: В. Бруно, М. Джанетті, Г. Дегріса, С.Класенса та ін. Серед вітчизняних науковців дані питання досліджували: О. Барановський, Л. Виговська, В. Геєць, О. Дзюблюк, Ж. Довгань, А. Єпіфанов, Р. Корнилюк, Т. Однороженко, О. Сугоняка, Т. Смовженко, Н. Шелудько, Ф. Шпиг та ін.

Невирішені раніше частини проблеми. Незважаючи на велику кількість робіт зарубіжних та вітчизняних учених у напрямку дослідження впливу іноземного капіталу на банківську систему України, позитивних та негативних наслідків його експансії у банківський сектор України, питання, пов'язані з дослідженням впливу іноземного капіталу окремо на конкурентоспроможність вітчизняних банків, залишаються невирішеними.

Постановка завдання. За останнє десятиріччя під високим впливом іноземних інвесторів стан банківського сектору України суттєво змінився, передусім структурно. Приплив іноземного капіталу значною мірою скоригував стратегії розвитку вітчизняних банків. Банки вимушені трансформуватися – змінювати наявні організаційні структури на досконаліші, розширювати спектр послуг, в тому числі вдосконалювати механізм надання кредитів і зрештою ставати більш привабливими та відкритими для клієнтів. Дослідження такого впливу та аналіз сучасного рівня конкурентоспроможності вітчизняних банків під впливом іноземного капіталу являє собою актуальне завдання.

Виклад основного матеріалу. Світова фінансова криза вплинула, в першу чергу, на процеси, що пов'язані з рухом капіталу. Так, у Євросоюзі станом на 01.01.2013 р. припинили роботу 511 фінансових організацій. Про це повідомляється в матеріалах Європейського Центрального банку (ЄЦБ). Кількість фінорганізацій в євросоюзі знизилася на 6% до 7059 банків.

Таблиця 1

Внутрішній валовий продукт та кількість банківських установ України за період 2001-2013 рр.

№п/п	Название показателя	ВВП України, млн. грн.													
		01.01.2001	01.01.2002	01.01.2003	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014
1.	Внутрішній валовий продукт (у фактичних цінах), млн.грн.	170070	201927	225810	267344	345113	424741	388584	720731	948056	913345	1082569	1316600	1411238	1454931
		Кількість банків													
1.	Кількість банків за Реєстром	195	189	182	179	181	186	191	198	198	197	194	198	176	180
2.	Кількість банків, які мають банківську ліцензію	153	152	157	158	160	165	167	175	184	182	176	176	176	180
2.1.	з них: з іноземним капіталом	22	21	20	19	19	23	32	47	53	51	55	53	53	49
2.2.	у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	11	17	17	18	20	22	22	19
3.	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	13,3	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5	22,9	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	39,0	34,0

Джерело: сформовано авторами на основі даних Національного банку України [3]

У Люксембурзі в 2012 році припинили роботу 124 банки – максимальний показник в єврозоні. У першу трійку за кількістю банків, що зупинили роботу, увійшли також Франція (105 фінорганізацій) та Італія (55 фінорганізацій). ЄЦБ відзначає, що причиною скорочення фінансового сектора є не лише банкрутства, але також злиття і поглинання. У процентному співвідношенні на перше місце вийшла Словаччина, де роботу припинили 30% банків. На другій позиції виявився Люксембург (22%), на третій – Франція (9%). З моменту створення єврозони в 1999 році кількість фінорганізацій скоротилася на 28%, тобто на 2797 банків. Найбільшими як і раніше залишаються фінансові сектори Німеччини і Франції, які разом складають 42% від банківського сектора усїєї єврозони [2].

Табл.1 демонструє динаміку частки іноземних банків в Україні за період 2001-2014 рр., з якої видно, що банківська система України до 2012 р. характеризувалася істотним зростанням частки іноземного капіталу та посиленням позицій іноземних банків на вітчизняному фінансовому ринку. В Україні у 1993 р. відкрилися перші представництва іноземних банків, а в середині року був створений перший банк із 100-процентним іноземним капіталом — «Креді Ліоне Україна». У 1995 р. питома вага іноземних банків у загальній кількості банківських установ України становила 5,2%, а частка іноземного капіталу в статутному капіталі вітчизняних банків на кінець року – 1,1%.

Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків 01.01.2012 р. досягла максимального значення – 41,9%, зрісши на 28,6% — з 13,3%, що було зафіксовано 01.01.2001 р. Процес прискорення інтеграції шляхом розширення присутності в банківській системі України іноземного капіталу характеризує кількість банків зі 100% іноземним капіталом, яка зросла у 3,14 рази на 01.01.2013 р. порівняно з 01 січня 2001 р. і склала 12,5%.

На 01.01.2014 р. ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій мали 180 банків, у т.ч. 49 банків – з іноземним капіталом (27,22% від загальної кількості банків України за реєстром), з них 19 банків (10,56%) – зі 100% іноземним капіталом.

Розвиток банківської інфраструктури (зростання кількості банків з іноземним капіталом, а також зростання частки іноземного капіталу в статутному капіталі банківських установ) за 2001-2014 рр. позитивно впливає на зміни ВВП України, і, як наслідок, на розвиток економіки країни в цілому.

Аналізуючи географічний розподіл банків з іноземним капіталом за країнами на початок 2014 р., спостерігаємо деякі зміни, порівняно з двома минулими роками, щодо частки, яку має кожна країна в загальних іноземних активах. На початку 2014 р. лідируюче місце займає Кіпр. Капітал цієї країни займає найбільшу частку в загальній кількості банків з іноземним капіталом – 24,49% (на початок 2012 р. цей показник був на рівні 20,34%), а 18,37% банків з іноземним капіталом в Україні контролюються Російською Федерацією, що на початок 2012 р. складало на 3,12% менше, а саме – 15,25%. Третє місце за кількістю банків з іноземним капіталом в Україні належить Австрії (10,20%). Банки інших країн займають менше 10% капіталу у системі.

Рішення деяких європейських акціонерів вийти з українського ринку було виправданим в умовах високого конкурентного тиску з боку як вітчизняних, так і системних іноземних банків, надмірно високих резервів, які їм приходилось формувати, щоб виконати нормативні вимоги НБУ, а також непевністю щодо політичної ситуації та наслідків краху економіки, що підсилювалося втратами від щедро виданих докризових валютних кредитів, які після катастрофічної девальвації гривні у 2008 році, позичальники не в змозі виплатити. Фінансова підтримка з боку материнських структур, в свою чергу, гальмувалася фінансовими проблемами в Європі і жорсткішими вимогами «Базель III» до адекватності капіталу. Вихід іноземних банків

зменшує конкуренцію на банківському ринку, в результаті чого можливе зниження рівня якості послуг [4].

У табл. 2 відображена роль найбільших іноземних банків в економіці, виходячи з питомої ваги у активах та пасивах системи. Якщо виходити з розуміння значущості як частки в активах або зобов'язаннях банків країни на рівні 5% і вище, то системного значення серед представлених в Україні банків набуває лише «Промінвестбанк» (належить Зовнішекономбанку) за показником кредитування юридичних осіб. За показником кредитування фізичних осіб – «Укрсоцбанк» (група UniCredit), «Райффайзенбанк Аваль», «Укрсиббанк» (BNP Paribas).

Таблиця 2

Частка іноземних банків, що входять до I групи в активах і коштах клієнтів банківської системи України, на 01.01.2014 р.

Назва банку	Питома вага банків,%		
	В активах системи	В кредитах юридичним особам,%	В кредитах фізичним особам
Райффайзенбанк Аваль	3.4	2.9	5.4
Укрсоцбанк	3.4	2.4	7.9
Промінвестбанк	3.1	4.3	0.1
Сбербанк Росії	2.7	3.8	0.9
Альфа-Банк	2.3	2.4	3.3
ВТБ Банк	2.0	2.4	2.1
Укрсиббанк	1.9	1.2	4.8
I група банків	64.3	63.1	69.9
Банківська система	100.0	100.0	100.0
	У коштах клієнтів	У коштах юридичних осіб	У коштах фізичних осіб
Райффайзенбанк Аваль	3.8	4.5	3.3
Укрсоцбанк	3.1	3.7	2.7
Промінвестбанк	2.0	2.2	1.8
Сбербанк Росії	2.7	1.9	3.2
Альфа-Банк	2.3	2.5	2.1
ВТБ Банк	1.6	1.6	1.6
Укрсиббанк	2.4	2.9	2.1
I група банків	62.9	56.1	66.9
Банківська система	100.0	100.0	100.0

Джерело: сформовано авторами на основі даних [3, 5, 6]

Перша група банків має вирішальний вплив на банківську систему України: всі іноземні банки-члени 1 групи контролюють 19% коштів клієнтів, 18% активів банківської системи. Цьому сприяють більш високі стандарти управління ризиками і вимоги до відбору позичальників.

Найбільші іноземні банки мають, як правило, кращу капіталізацію за розміром капіталу та потенціал підтримки банку акціонерами. Покриття активів власним капіталом іноземних банків складає 16,6%, що є нижче середнього по системі значення (17,8%), але є прийнятним [3].

Надмірно висока капіталізація може означати, на нашу думку, що такий банк має недостатній потенціал залучення ресурсів на ринку. На перший погляд, запровадження додаткового буферу капіталу (на 2-5% вище існуючих нормативів адекватності капіталу) не буде таким складним завданням для іноземних системно важливих банків, оскільки акціонери мають достатньо ресурсів.

Іноземні банки впливають на зміну конкурентного середовища, та, відповідно, змінюють рівень конкурентоспроможності окремих банків та банківської системи в цілому. В Україні банки з іноземним капіталом, зайнявши міцні конкурентні позиції, фактично мають змогу обирати, який сектор економіки кредитувати, варіювати відсотковими ставками на вітчизняному ринку, витіснити слабкіші вітчизняні банки, при тому, що основною метою таких фінансових установ все ж залишається максимізація власної вигоди, а не забезпечення ресурсами стратегічних напрямів розвитку національної економіки України.

Під впливом іноземних банків вітчизняні мають загрозу втрати своєї частки на ринку та погіршення конкурентоспроможності, тому вони вимушені швидко реагувати на умови середовища, що дозволить наблизитися до показників діяльності іноземних банків та в результаті позитивно вплине на конкурентоспроможність вітчизняних банків.

Дослідження показників конкуренції в банківських системах 50 країн у період з 1994 по 2001 роки свідчать про те, що у банківських системах з вищою присутністю іноземного капіталу та меншими регулятивними обмеженнями щодо його входження і діяльності простежувалося зростання рівня конкуренції [7, с. 41]. Ряд регіональних досліджень доводять зростання конкурентоспроможності банківських систем країн під впливом іноземних банків через:

- зниження кредитних ставок;
- раціональне розміщення кредитних ресурсів;
- системні переваги – вищі показники діяльності іноземних банків покращують сумарні по системі.

Для визначення впливу іноземних банків на конкурентоспроможність вітчизняних банків варто проаналізувати основні показники їх діяльності.

Проведемо дослідження першої групи банків за показниками прибутковості капіталу та прибутковості активів за період 2006-2013 рр. Як видно з рис. 1, 2, середня прибутковість активів та капіталу вітчизняних банків протягом усього досліджуваного періоду, окрім 2007 та 2012 років, була вищою, порівняно з банками з іноземним капіталом.

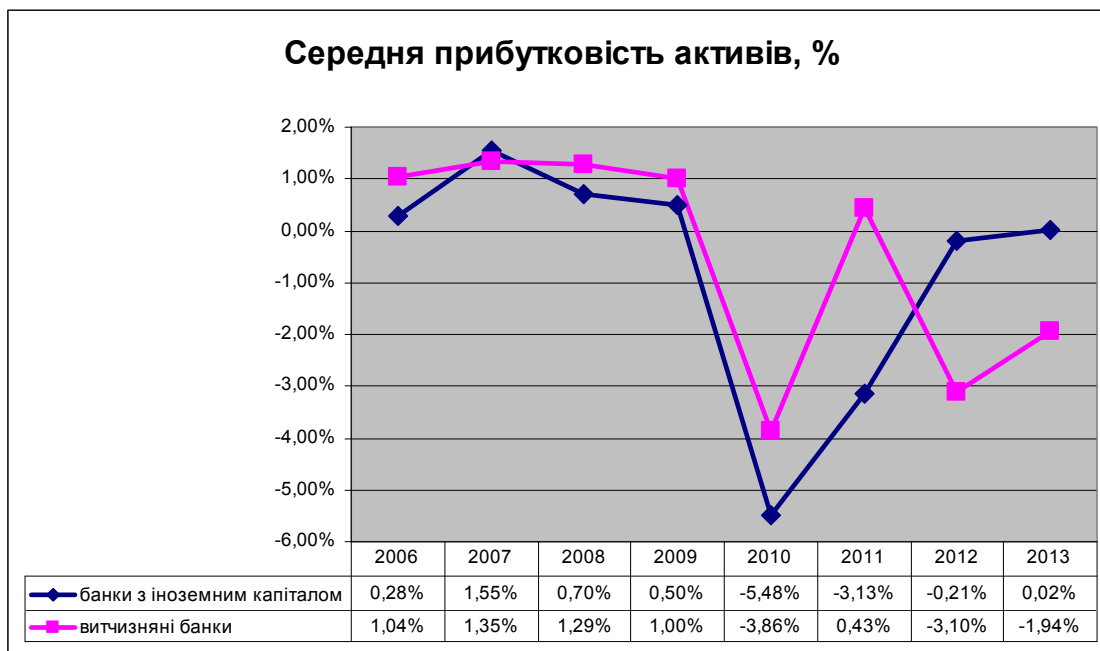

Рис.1. Середня прибутковість активів банків України I групи

Джерело: сформовано авторами на основі [3]

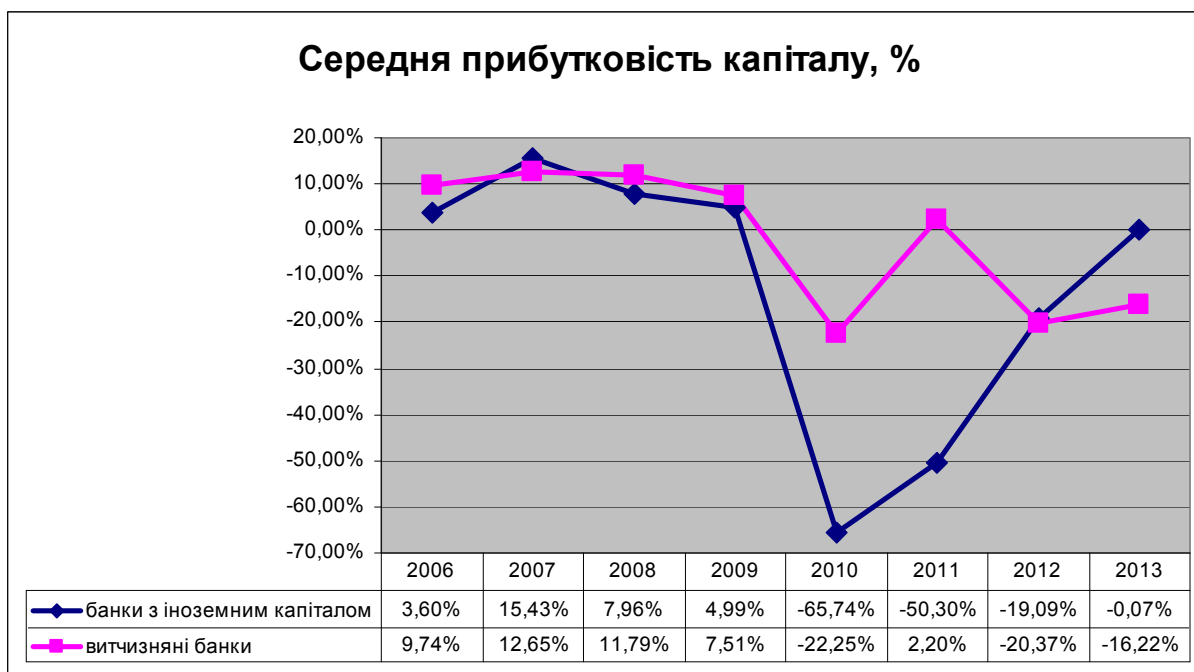

Рис.2. Середня прибутковість капіталу банків України

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Доцільно також проаналізувати розподіл власного капіталу між банківськими установами за групами (рис.3).

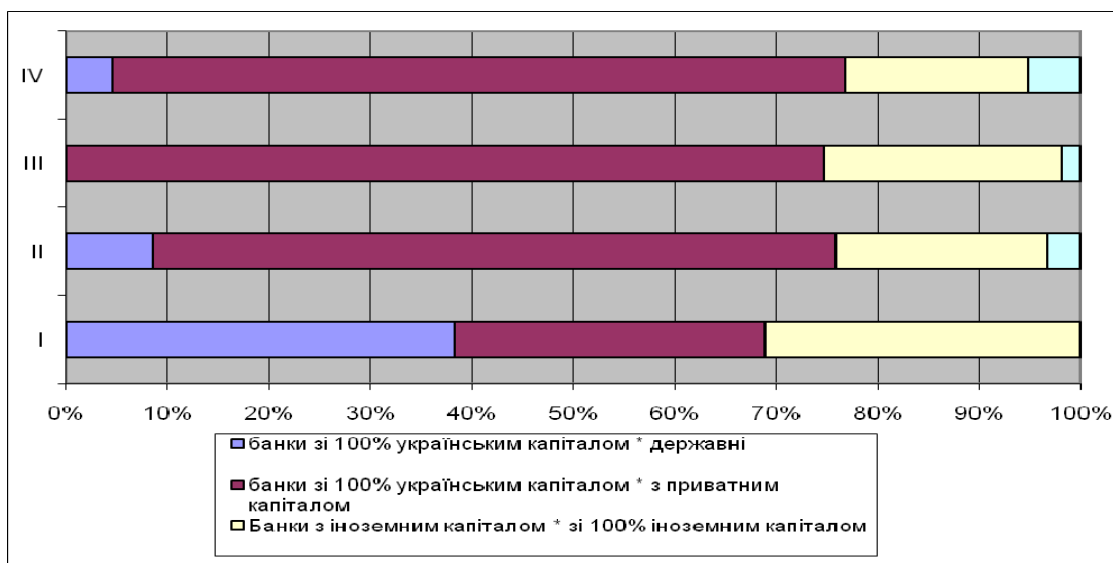

Рис.3. Розподіл власного капіталу між банківськими установами по групах на 01.01.2014

Джерело: сформовано на основі [3].

Необхідно відзначити, що в I групі частка власного капіталу іноземних банківських установ становить 31,10%. у II групі – 24,2%, в III групі цей показник складає 25,3%, в IV групі обсяг власного капіталу банків, що перебувають під контролем іноземних інвесторів – 23,2%.

Обсяг активів банків з іноземним капіталом I групи складає 29,2%, III групи – 38,1%, IV групи – 30,9%. Найбільший показник у II групі – 46,5% (рис. 4).

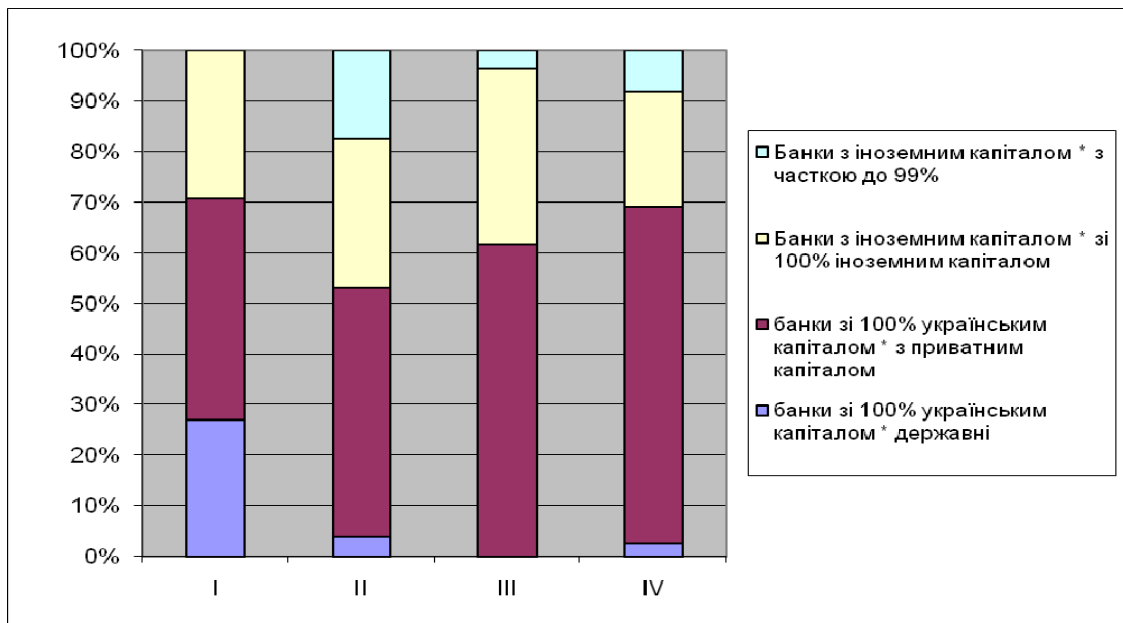

Рис.4. Розподіл активів між банківськими установами за групами на 01.01.2014
Джерело: сформовано на основі [3]

При дослідженні кредитних операцій іноземних банків було встановлено, що доступ на міжнародні ринки дешевих грошових ресурсів спричинив схильність іноземних банків до нарощування кредитної активності в Україні протягом періоду економічного зростання. За 2005–2010 рр. іноземні банки збільшили свою частку на ринку кредитування з 12% до 46%, причому їх частка на роздрібному сегменті становила 60% від усіх кредитів, наданих фізичним особам. Основною конкурентною перевагою банків з іноземним капіталом над вітчизняними банками є можливість швидкого доступу до дешевих фінансових ресурсів материнських груп.

Висновки. Іноземний капітал позитивно впливає на підвищення конкурентоспроможності банківського сектору країни. Діяльність іноземних банків у період економічного зростання сприяла підвищенню капіталізації банківської системи, нарощуванню темпів кредитування, розширенню асортименту, поліпшенню якості банківських послуг, тобто вони самі опосередковано сприяли підвищенню конкурентних позицій вітчизняних банківських установ.

Важливим кроком у напрямі забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних банків має стати їх підтримка, допомога в конкуруванні з тими іноземними банками, які вже функціонують на вітчизняному ринку. Конкурентоспроможний банківський сектор є необхідною умовою стабільного, збалансованого розвитку національної економіки та її інтеграції у світовий фінансовий простір.

Питання присутності іноземного капіталу в банківській системі та збереження національної банківської системи на конкурентоздатному рівні необхідно розглядати в контексті економічної стратегії розвитку держави; забезпечення рівних прав для всіх суб'єктів ринку; забезпечення чіткої регламентації і достатнього контролю за діяльністю філій іноземних банків; захисту українських банків, які кредитують пріоритетні галузі економіки, на законодавчому рівні; подальшої адаптації банківського законодавства України до законодавства Європейського Союзу; виконання вимог FATF та Базельського комітету з банківського нагляду щодо ідентифікації клієнтів та запобігання використанню банків для здійснення недобросовісної фінансової практики.

З початку 2014 р. почався новий етап впровадження рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду. Згідно з новими вимогами, потреба в капіталі західних

банків збільшиться, а резерви під ризикові активи зростуть. В сучасних умовах загостреної конкуренції вітчизняним банкам необхідно зайняти конкурентну позицію на ринку банківських послуг та здійснювати діяльність у конкурентному середовищі у напрямі забезпечення своєї конкурентоспроможності, що призведе до формування конкурентоспроможності банківської системи в цілому. Для цього банки повинні мати чітку та ефективну конкурентну стратегію, компонентами якої можуть бути:

- достатня капітальна база банку;
- забезпечення оптимального управління банківськими активами та стимулювання довгострокових інвестицій;
- висока ефективність бізнесу та бізнес-процесів – забезпечення сучасних підходів до ведення бізнесу, які базуються на впровадженні новітніх інформаційних систем, сприяють створенню банківських продуктів з вищим рівнем задоволення потреб клієнтів та ведуть до розширення та зміцнення ринкової позиції банку;
- спрямування достатньої кількості капіталовкладень у розробку інформаційних технологій;
- забезпечення високої якості обслуговування, належної кадрової політики та формування ефективної структури банку;
- визначення оптимальної кількості банківських підрозділів та налагодження їх ефективної співпраці з головним банком, а також ефективний контроль за діяльністю філій, урахування специфіки ринку та бізнес-середовища.

Література

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [Електронний ресурс] від 7.12.2000. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-12.
2. Іноземні банки оговтуються від стресу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/publications/2011/07/20/292399/_print/.
3. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm.
4. Костогриз, В. Г. Іноземний капітал в банківській системі України: сучасна проблематика [Електронний ресурс] / В. Г. Костогриз, Ю. В. Беззубенко. – Режим доступу : http://fp.cibs.ck.ua/files/1202/12_kvgfci.pdf.
5. <http://www.asconsulting.com.ua/articles>.
6. Форум Провідних Міжнародних Фінансових Установ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.flifi.org.ua/>.
7. Корнилюк, Р. В. Іноземні банки в Україні: вплив та регулювання [Текст] : монографія / Р. В. Корнилюк, І. Б. Івасів, О. М. Диба. – Київ : КНЕУ, 2012. – 234 с.
8. Довгань, Ж. М. Позитивні та негативні наслідки впливу іноземного капіталу на стійкість банківської системи України [Текст] / Ж. М. Довгань // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : збірник наук. праць. – Харків : ХІБС УБС НБУ. – 2011. – Вип. 1(10), Ч. 2. – С. 38–44.

Стаття надійшла до редакції 4.04.2014 © Гірченко Т. Д., Стороженко О. О.

References

1. Zakon Ukrainy. (2000, Desember 7). *Pro banky i bankivsku diialnist*. Available at zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-12
2. *Inozemni banky ohovtuiutsia vid stresu*. Available at http://www.epravda.com.ua/publications/2011/07/20/292399/_print/
3. *Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy*. Available at http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm
4. Kostohryz, V. H., & Bezzubenko, Yu. V. *Inozemnyi kapital v bankivskii systemi Ukrainy: suchasna problematyka*. Available at <http://fp.cibs.ck.ua/files/1202/12kvgfci.pdf>
5. <http://www.asconsulting.com.ua/articles>
6. *Forum Providnyh Mizhnarodnyh Finansovyh Ustanov*. Available at <http://www.flifi.org.ua/>
7. Kornilyuk, R. V., Ivasiv, I. B., Dyba, O. M. (2012). *Inozemni banky v Ukraini: vplyv ta rehuliuivannia*. – Kyiv: KNEU.
8. Dovhan, Zh. M. (2011). *Pozytyvni ta nehatyvni naslidky vplyvu inozemnoho kapitalu na stiikest bankivskoi systemy Ukrainy. Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky: zbirnyk naukovykh prats, 1(10), 38–44.*

Received 4.04.2014 © Girchenko T. D., Storozhenko O. O.